

ЕЗИКОЗНАНИЕ

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ НЕЗМІНЮВАНИХ ПРИКМЕТНИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА БОЛГАРСЬКІЙ МОВАХ

Ігор Хрущ

Abstract: Various approaches of linguists to the problem of identifying invariant adjectives are analyzed; the peculiarities of their names are pointed out; lexical and semantic groups of invariant adjectives of foreign origin in the Ukrainian and Bulgarian languages are singled out and characterized; it is established that the dominant among these words are indeclinable adjectives of the syntactic degree of adjectivation.

Keywords: invariant adjectives, syncretism, adjective, adjectivation, lexical-semantic group.

Запозичення іншомовної лексики є одним із найважливіших шляхів поповнення лексичного складу будь-якої мови. Процес поповнення мови чужомовними елементами не припиняється ніколи, змінюються лише мови-джерела, інтенсивність проникнення слів і масштаби цього явища. Особливо помітним цей процес став із кінця XX – початку XXI століття, коли сучасна українська і болгарська мови зазнали значного якісного та кількісного оновлення словникового фонду саме через запозичення із західних неслов'янських мов. Запозичена лексика, що функціонує в українській та болгарській мовах, має глобальне значення та свідчить про рівень розвитку держави, її мови, культури, дає інформацію про контакти з іншими народами.

Особливий статус у лексиці іншомовного походження в українській та болгарській мовах мають невідмінювані слова, зокрема прикметники. Посилення тенденції до вживання слів, що претендують на статус незмінюваних прикметників, з кінця XX – початку XXI століття в сучасній українській і болгарській мовах, а також той факт, що на сьогодні група цих слів активно розширює сферу свого вживання й поповнюється новими одиницями, спричинили об'єктивну потребу їхнього лінгвістичного дослідження.

Варто зазначити, що поряд із пізнішими запозиченнями із західноєвропейських мов, що функціонують у сучасній українській і болгарській мовах, у болгарській мові є значний пласт прикметників зі статусом незмінюваних, що проникли значно давніше, коли в

кінці XIV ст. Болгарська держава потрапила у володіння Османської імперії і, відповідно, болгарська мова підпала під довготривалий вплив з боку османотурецької мови. Як результат, тривалий період болгарсько-турецьких контактів привів до проникнення в болгарську мову великої кількості османотурцизмів (тюркізмів, арабізмів, орієнталізмів): *açık* – *ачик*, *bayat* – *баят*, *gön + surat* – *гьонсурат*, *düz* – *дюс*, *erbar* – *ербан*, *inat* – *инат*, *kaba* – *каба*, *kara* – *кара*, *sert* – *серт*, *okumuş* – *окумуш*, *çakır* – *чакър* та ін. Деякі з них перейшли в турецьку мову з арабської – *абраш*, *аджамия*, або перської – *айналия*, *бербат*, *виран* та ін.

Зважаючи на те, що в сучасному українському та болгарському мовознавстві бракує праць, присвячених незмінюваним прикметникам, у пропонованій статті ставимо за мету обґрунтувати виокремлення таких прикметників у сучасній українській та болгарській мовах та визначити їхні лексико-семантичні групи. Досліджуючи цю проблему, спиратимемося на напрацювання попередників, українські та болгарські лексикографічні праці, контекстні вживання невідмінюваних слів іншомовного походження в українській та болгарській мовах кінця XX – початку XXI ст.

У сучасній лінгвістичній науці невирішеним залишається морфологічний статус цих слів. Одні науковці, зокрема В. Грещук, О. Безпояско, В. Горпинич, К. Дегтярьова та інші відносять ці слова до розряду прикметників. Так, О. Безпояско вважає, що «за межею формальних класів ад'єктива перебувають лексеми, які називають ознаку предмета, зокрема колір, але мають форму іменника без вказівки на родові чи числові параметри, напр.: *бордо*, *беж*, *індиго*, *електро*. Особливістю цього типу ознакових слів є постпозиція щодо супроводжуваного ними іменника – тематичного слова, грамеми якого дублює іменник-ад'єктив, напр.: *колір бордо*, *колір беж*, *колір індиго*. Поява лексем типу *бордовий*, *бежевий* свідчить про входження подібних назв у структуру категоріальних форм прикметника» (Безпояско 1993: 135–136). В. Горпинич дає таке визначення невідмінюваних ад'єктивів: «Це прикметники, які в усіх позиціях відмінків однини і множини мають одну словоформу. Вони утворюють нульову парадигму і належать до нульового відмінювання (*бордо*, *люкс*, *міні*)» (Горпинич 2004: 114).

Автори енциклопедії «Українська мова» теж зараховують такі невідмінювані слова до прикметників, яким «притаманні морфологічні категорії відмінка, числа і роду, проте бракує диференційних морфологічних засобів їх вираження у межах того самого слова. Невідмінювані прикметники типу *бордо*, *хакі* свої граматичні значення відмінків, числа і роду виявляють через синтаксичні зв'язки з іншими словами» (Українська мова 2007: 424).

Окремі російські дослідники, наприклад Л. Кноріна, ототожнюють ці слова з невідмінюваними іменниками, що їх уживають у синтаксичних функціях неузгодженого означення чи прикладки: *колір беж*, *пальто хакі*, *спідниця плісе* і под. До того ж поєднання на

кшталт *кава мокко*, *нитка люрекс* дослідника вважає поєднанням класифікатора й найменування при ньому (Кноріна 1996: 35–38).

Такі розбіжності в морфологічній інтерпретації пов'язані з тим, що зі семантичного боку ці слова близькі до прикметників, бо позначають ознаку предмета й виконують атрибутивну функцію. З морфологічної точки зору вони не є прикметниками, бо не мають залежних від означуваного іменника категорій роду, числа, відмінка.

У сучасних наукових дослідженнях про синкретизм у площині функціональної омонімії, враховуючи те, лексико-граматичні класи слів не ізольовані й постійно взаємодіють між собою, має місце також думка про те, що такі запозичені лексеми доцільно розглядати з позицій теорії перехідності (Данилюк 2006: 91–113). Це дає змогу виявляти синкретичні явища в системі лексико-граматичних класів, які нібито порушують стрункість традиційних класифікацій, однак є закономірними, бо свідчать про безперервні динамічні процеси в мовленні. Так, на думку С. Висоцької, ці слова займають «проміжну ланку між іменниками і прикметниками» (Висоцька 2006: 191). Дослідники вважають, що «перехідні лексико-граматичні явища скріплюють систему частин мови в процесі її розвитку... Без перехідних явищ немає нового, немає руху, немає розвитку мови» (Ващенко 1953: 14–15).

У нашому дослідженні дотримуємося підходу, за яким семантична структура досліджуваних слів з атрибутивним значенням дозволяє розглядати їх як прикметники, оскільки на денотативному рівні вони не відрізняються від звичайних прикметників.

Немає однастайності серед науковців і в найменуванні цієї групи слів: «поліфункціональні одиниці» (Брусенська 1982: 9), «аналітичні прикметники» (Висоцька 2006: 191; Маринова 2010: 628; Бабанов 2011: 40), «незмінювані прикметники» (Глібчук, 2016: 13), «невідмінювані прикметники» (Фурса 2016), «незмінювані ад'єктиви» (Дегтярьова 2009: 85). М. Верзун називає їх внутрішньолексемними граматичними омонімами, що реалізуються в субстантивно-ад'єктивній структурі (Верзун 2005: 62). Ми в межах нашого дослідження послуговуватимемося терміном «незмінювані прикметники».

У болгарському мовознавстві проблематика цього лексико-граматичного класу слів (болгарські науковці кваліфікують їх лише одним терміном «неизменяеми прилагателни») ще менш досліджена. Дослідники не заперечують їх наявності, але згадують про них побіжно, тільки у зв'язку з описом граматичних категорій прикметника. Наприклад, П. Пашов у «*Болгарській граматиці*» наводить приклади словосполучень із незмінюваними прикметниками *екстра книга*, *екстра книги*, *рокля електрик*, *рокли електрик* і розглядає їх як винятки, оскільки вони не узгоджуються з іменниками в роді і числі (Пашов 1989: 72).

У граматиці Р. Ніцолової узагальнено попередні наукові висновки, виокремлено групу незмінюваних прикметників – запозичення з турецької і західних мов: «З

точки зору формотворення болгарські прикметники діляться на три групи: звичайні, дефектні і незмінювані» (Ницолова 2008: 119).

Непослідовність і суперечності в морфологічній та номінативній інтерпретаціях незмінюваних прикметників в теоретичній літературі призводять до лексикографічного різнобою, який заважає адекватному сприйняттю і вживанню цієї групи слів. Морфологічний статус таких слів на сучасному етапі мовного розвитку не послідовно закріплений і в українських, і в болгарських словниках (тлумачних чи граматичних).

Наприклад, у «Словнику української мови у 20 томах» закріплено прикметниковий статус слова *беж* із тлумаченням «те саме, що **бѣжевий**» (СУМ-20 (I): 393); слово *індиго* ж у «Словнику української мови в 11 томах» зафіксовано як тільки іменник у двох значеннях: «1. Багаторічна тропічна бобова рослина, з листя якої добувають темно-синю фарбу. 2. Барвник, темно-синя фарба, яку тепер виробляють хімічним способом, а раніше добували з цієї рослини» (СУМ-11 (IV): 26).

Словник української мови в 11 томах фіксує вживання лексеми *хакі* як прикметника, так і в значенні іменника:

1. *прикм., невідм.* Сірувато-зелений з коричневим відтінком. Мундир кольору *хакі* з великими накладними кишенями на грудях тиснув його і дратував (Юрій Бедзик, Вогонь..., 1960, 102); В погожий день він ішов у давній сорочці кольору *хакі* (Микола Рудь, Гомін..., 1959, 92).

2. у знач. *ім., невідм., сер.* Тканина або одяг такого кольору (перев. у військових). Одного звичайного сірого ранку Лужінський прибув до Мадріда.. Життя міста регулювалося численними гарнізонами в окремих районах. На вулицях обиватель губився серед виразного *хакі*, причому не лише національної іспанської армії (СУМ-11 (11): 12).

У болгарській лексикографії досліджувана група слів теж репрезентована по-різному. Так, слово *реглан* в Етимологічному словнику зафіксовано як іменник: «шивашки профес. говор ‘вид горно палто, на което ръкавите и рамото съставят едно цяло’. – Чрез рус. *реглан* от англ. *reglan* също, от лично име на англ. генерал» (Български етимологичен речник), а в «Словнику болгарської мови» як іменник і прикметник : «**РЕГЛАН** *м.* 1. Вид кройка на ръкав (обикн. на палто, яке, блуза, рокля и под.), който е скосен в горната си част и е съшит не в областта на рамото, а на гърба и шията. 2. Като *прил. неизм.* За ръкав – който е с такава кройка. – Англ. *raglan*» (Речник на българския език).

Порівняймо й інші приклади:

ЕЛЕКТРИК, *неизм. прил.* 1. За цвят – който е синьозелен; електриков. 2. Като същ. електрик *м.* Синьозелен цвят. – Фр. *electrique* “електрически”. (Речник на българския език) (прикметник та іменник);

Електрик прил. неизм. За цвят – подобен на електрическа искра; синкавозеленикав. *Плат електрик.* (фр.) (Андрейчин: 1996) (прикметник).

Це саме стосується й давніших запозичень із суфіксом *-лия* з турецької мови. У деяких лексикографічних працях такі незмінювані турцизми зафіксовані і як іменники, і як прикметники. Напр.:

късметлия, ед. неизм., мн. -йи, прил. Разг. 1. Който има късмет, сполука, на който му върви. *Недъо си спомни за младите си години, за радостта и надеждите, с които тръгна по свой път в живота. .. Дано синът му излезе по-късметлия...* В. Геновска, СГ, 70. *Отново тънката фигура на Цветан се залюля на дървеното мостче. Когато го премина, кушумите все още ровеха земята около него, но никой не го улучи. – Късметлия момче! – каза с уважение подпоручик Траянов.* П. Вежинов, НС, 74. – *Казан има в тая нива. Голям казан, заровен от памтивека. Дано бъдеш късметлия – ти да го намериш.* А. Каралийчев, СР, 55. *Даде им господ, даде им, /даде им мъжко детенце, безцен камен, златен пръстен, / .. /било дете късметлия.* Нар. пес., СБАИ, 297. – *Калино, бела Калино, / ако е грозна Гроздена! / Ама ми е късметлия, .. / От ка се с нея узехме, / добих си овци с овчаре, / голема сура говеда.* Нар. пес., СБНУ Х, 98.

2. Като същ. **късметлия** м. Човек с късмет; честит човек, щастливец (Речник на българския език).

Одне й те ж слово в одному словнику може бути позначено як прикметник, а в іншому – як іменник:

акъллия, ед. неизм., мн. -йи, прил. Простонар. Умен, разумен, паметлив. – *Кажи, ходжа ефенди, кажи какво да сторим! Ти си акъллия човек.* Д. Немиров, Б, 106. *Но все пак, като по-акъллия (Връбчо) от другите, не си пести труда да ни посъветва малко.* Хр. Ясенов, Събр. пр, 142. – *Та не видиш ли накъде е тръгнал народа, бре слепчо... Та само ние с тебе ли сме най-акъллии...* Кр. Григоров, Н, 22. *Акъллия жена. Акъллия момче е той.* – От тур. *akıllı* (Речник на българския език).

акъллия adj (coll.) clever, smart. Умен, разумен. ♦ [акънлия] *тъкънлее* (dial.) ► *akıllı* RBE (Grannes 2002: 6).

акъллия м. Разг. 1. Умен човек, умник. 2. Човек, който обикновено «от много акъл» върши глупости (от тур. **akıllı** – умен, разумен, разсъдлив човек). · *Пишеше се голям акъллия, ама здравата се подреди с тая фльорца...* (Кръстева 2012: 25).

Порівняння морфологічного статусу досліджуваних слів в українській і болгарській мовах показало, що слова з одним і тим значенням у цих мовах мають різну категорію змінюваності. Наприклад: *фрез* в укр. мові – незмін., у болг. мові *фрезов* –

змінюваний прикметник. Слово *беж* у тлумачному словнику болгарської мови позначене як незмінюваний прикметник і розмовне від слова «бежов».

Здійснивши аналіз різних функціонально-стильових текстів сучасної української та болгарської мов, а також приклади, зафіксовані в лексикографічних джерелах, за класифікацією науковців, зокрема В. Фурси, виокремлюємо дві групи незмінюваних прикметників.

До першої групи зараховуємо незмінювані прикметники, що запозичені українською та болгарською мовами з атрибутивним значенням: *беж / беж, бордо / бордо, електрик / електрик, індиго / индиго, маренго / маренго, хакі / каки* тощо. Сучасні українські й болгарські тексти насичені такими прикладами: *...кремовий, і рожевий, і фіалковий, і бузковий, **індиго**, ультрамарин і ще такі кольори, виокремити які зі спектру я не наважився..., залишаючи цю справу на Бога (Любко Дереш); Квітки бувають червоного, рожевого, оранжевого кольору, різнобарвні і кольору **сомон** (жовто-рожевий) (<http://roslyna.com>); ...опинившись ...на Андріївському узвозі, буквально налетіла на кумедні овечі шапки... Але невезіння..., то колір не подобається, то ще щось. І раптом побачила свою – кольору **фрез** (День). Розите бяха изключителни – цвят **индиго**, с леки оттенъци на лилаво по крайчеца на някои от листенцата (<http://search.dcl.bas.bg>). Интересен избор може да бъде съчетанието на тези панталони с обувки цвят **каки** (<https://oldcom.bg/kak-da-kombinirame-obuvkite-s-pantalonite/>). Бразилски детски сандали в цвят **бордо** с калинка (<https://www.sisi-bg.com/shoes/dzhapanki/detski-dzhapanki-chehli-sandali/2628321513>).*

Другу групу формують незмінювані прикметники, утворені внаслідок ад'ективації іменників. Це явище описала В. Арутюнян, зазначаючи, що особливе значення для поповнення групи незмінюваних прикметників має не зовсім звична для мови ад'ективація іменників (відмінюваних і невідмінюваних), в основі якої лежить регулярне використання субстантивів у синтаксичній функції означення і розвиток унаслідок цього семантичного зрушення й навіть нового значення (Арутюнян 1983: 20). Початком цього переходу є переміщення таких іменників у нетипову для них синтаксичну позицію атрибута, до того ж постпозитивну щодо іншого іменника, пор.: *музика кантрі / музиката кънтри, пісні ретро / песни ретро, рукав реглан / ръкав реглан, штани кльош / панталони клош, ре мажор / ре мажор, ре бемоль / ре бемол, сі дієз / си дієз, фа мінор / фа минор, опера буф / опера буф, спідниця максі / пола макси, цукерки асорті / бонбони асорти, стиль модерн / стил модерн та ін.*

Незмінювані прикметники в сучасній українській та болгарській мовах утворюють відкриту систему, що активно поповнюється новими словами. Одиниці цієї

системи за значенням можна поділити на кілька традиційних лексико-семантичних груп, спільних для обох мов:

1) кольороназви: *беж / беж, бордо / бордо, електрик / електрик, металік / металик, хакі / каки, шатен / шатен*.

У сучасній українській та болгарській мовах з'являються незмінювані прикметники на позначення нових «модних» кольорів та відтінків кольору, якими рясніють сучасні рекламні тексти: *Колір айвори абсолютно не терпить «дешевизни»: в неякісному, непродуманому до дрібниць антуражі, колір слонової кістки буде виглядати бляклим, погано вимитим або вигорілим білим* (<https://vfzp.ru/walls-of-ivory-in-the-interior-ivory-coat.html>). *Сірий колір, як і будь-який інший має безліч відтінків, від темного до світлого, причому кожен з яких має свої назви. Сріблястий, нейтрально сірий, димчастий, колір мокрого асфальту, маренго, колір сталі, грифельний, каменю, антрацитовий, мусон і гейнсборо* (<https://dveribelorussii.com.ua/ua/pokupatelyu/gid-pokupatelya/interior/mezhkomnatnye-dveri-serogo-tsveta-v-interere/>). *Дрехата се състои от горна част, изпълнена в два нюанса – цвят айвори и шоколадов цвят* (<https://www.alo.bg/6758680>).

Розширення корпусу кольороназв шляхом ад'єктивації іменників зумовлюється тим, що традиційні колористичні прикметники не можуть передати всієї багатой палітри кольорів асортименту парфумерних, косметичних засобів, товарів широкого вжитку, зокрема меблів, автомобілів тощо. Виробники чи продавці хочуть звернути увагу на свій товар як на вишуканий, модний, престижний чи навіть елітний і тому шукають відповідних мовних засобів: *В енологічного феномену, коли з настанням холоднечі всі масово переходять на червоне вино і винні помади, має бути чітке тлумачення. Адже як інакше пояснити, що відтінки бордо і божоле нуво, шираз і каберне совіньон, к'янти і бургундського – домінують кожної осені* (<https://vogue.ua/ua/article/beauty/guby/kak-my-budem-nosit-vinnye-guby-eto-osenyu.html>). *Еlegantни дамски боти от естествена кожа в цвят бордо на висок ток* (<https://giannibg.com/product/elegantni-damski-boti-ot-estestvena-koja-v-cvyat-bordo-na-visok-tok-012954>).

2) назви покроїв, фасонів: *кльош / клош, реглан / реглан; стилів одягу грандж, гранж / гръндж, фентезі / фентъзи* та ін. Деякі із зазначених назв уживаються і для позначення стилів у інших видів мистецтва. В українській мові зафіксовано ще такі незмінювані слова цієї лексико-семантичної групи, як *плисе* (в болг. мові *плисе* – іменник), *апаши* (у болг. мові це слово є іменником із значенням «злочід»). У болгарській мові незмінюваний прикметник *шпиц* «загострений спереду, шпичастий» вживається для позначення моделі взуття, форми вирізу на одязі, наприклад: *шпиц обувки, мъжки боти шпиц, шпиц деколте*;

3) назви, пов'язані з їжею і напоями, спільні для обох мов: *еспресо / еспресо, мокко / мока, лате / лате, асорті / асорті*; і відмінні, як-от, тільки в українській мові: *фрі, гриль*; тільки в болгарській: *пане* «панірований».

Швидкий розвиток кавової та чайної моди сприяв появі в українській мові слів на позначення різновидів кавового і чайного напоїв та способів їх приготування: *айриш, глясе, еспресо-допіо, лунго, лате-макіато, латечино, макіато, карето, капучино, романо, ристрето, флет, фредо, фрапучино, торе, матча-лате* тощо. У болгарській мові, окрім аналогічних термінів, уживають *алатурка* «кава по-турецьки», *нес* «нескафе», *шварц* «міцна чорна кава».

4) слова на позначення якості та структури тканини: *букле / букле, джерсі / жарсе, піке / піке*;

5) назви напрямів і стилів мистецтва: *бароко / барок, модерн / модерн, кантрі / кънтри, мілітарі / милитъри, панк / пънк, ретро / ретро, рококо / рококо, рок / рок, поп / поп, грандж, гранж / гръндж* та ін.; музичні терміни *діез / диез, бемоль / бемол, бекар / бекар, мажор / мажор, мінор / минор*;

6) назви мов і народів: *хінді / хинди, урду / урду, комі / коми, банту / банту, суахілі / суахили, навахо / навахо, пушту / пуцу, мандинго / мандинго, есперанто / есперанто* та ін.;

7) спеціальні слова та терміни: *екстра / екстра, люкс / лукс*.

Як бачимо, наповнення груп незмінюваних прикметників, запозичених із західноєвропейських неслов'янських мов, збігається (з незначними винятками) в обох мовах. Це спеціальні терміни різних галузей науки, мистецтва, техніки. Протягом останніх десятиліть у сучасній українській і болгарській мовах намітилася тенденція до зростання числа незмінюваних прикметників на позначення сортів, марок, парфумерних виробів, меблів, автомобілів і інших різновидів предметів. Зважаючи на те, що сфери моди, музики, кулінарії, побутової техніки і пристроїв тощо у сучасному світі не знають кордонів, ці слова переважно належать до інтернаціональної лексики.

Термінологічність незмінюваних прикметників, позамовні зв'язки відповідних денотатів є основною причиною обмежених сполучувальних можливостей окремих ад'єктивів, оскільки вони можуть бути атрибутом тільки до невеликої кількості іменників тієї ж терміносистеми (Фурса 2016). Наприклад, незмінювані слова *бекар / бекар, бемоль / бемол, діез / диез, мажор / мажор, мінор / минор* можуть слугувати означеннями тільки до семи іменників – назв нот: *Концерт для фортепіано з оркестром фа мінор був написаний композитором В. Золотухіним ще в студентські роки (Мистецтво); За умовами конкурсу фіналісти виконали два твори у супроводі оркестру: Концерт для скрипки з оркестром*

Віталія Губаренка та композицію за вибором учасника (у списку були концерти ре мажор Бетховена, Брамса, Чайковського або Паганіні, концерт ре мінор Сібеліуса) (Збруч). Але в останні роки термінологія має істотний вплив на загальнолітературну мову, і кількість спеціальних слів у повсякденному користуванні значно збільшується. Вихід багатьох незмінюваних прикметників за межі термінологічної лексики, використання їх у науковопопулярних і публіцистичних текстах сприяє розширенню їхніх сполучувальних можливостей та їхньої семантики.

На відміну від української, у болгарській мові широко представлені незмінювані прикметники, засвоєні з османотурецької мови за довгий період перебування болгарських земель під владою Османської імперії. Турцизми представлено у багатьох з виділених вище груп:

– кольороназви: *гювез* «фіолетовий», *гююш/гюмиш* «срібний» *гьоклия* «небесно-синій», *дюз* «однотонний», *кара* «чорний», *караджа* «смуглий, чорний», *кула* «темно-коричневий», *пембе* «яскраво-рожевий», *чакър* «сірий, пістрявий (про очі)»;

– назви якості та структури тканин, фасонів, оздоблення одягу: *гайтанлия* «прикрашений галунами», *кенарлия* «з облямівкою», *колчаклия* «з галунами», *алтънлия*, *ялдъзлия* – «позолочена тканина», *челикчия* «тканина сталюого кольору», *памуклия* «бавовняний»;

– назви, пов'язані з їжею і напоями: *баят* «несвіжий», *датсъс* «несмачний», *лезетлия* «смачний, приємний», *магданозлия* «з великою кількістю петрушки», *пиперлия* «гострий, гіркий», *тербелія* «з великою кількістю приправ», *хас* «чистий, без домішок», *каймаклия* «з пінкою», *синджирлия* «з бульбашками», *шербетлия* «дуже солодка кава», *кескин*, *серт* – «міцний, гострий» (про тютюн, алкогольні напої, інші продукти), *яваши* – «м'який» (про тютюн), *хардалия* – «безалкогольний».

Разом з тим серед незмінюваних прикметників – більш давніх запозичень з турецької мови виділяємо й інші лексико-семантичні групи:

1) слова на позначення рис характеру, поведінки людини – *афиф* «несерйозний», *инат* «упертий», *кибритлия* «запальний», *сербез* «сміливий», *хайлаз* «лінивий», *гевшек* «слабохарактерний, м'який», *азгън* «пристрасний», *айлак* «вільний», *акълия* «розумний», *аджамя* «недосвідчений, дурний», *ачигъоз* «хитрий»; *ербан* «здібний, спритний; гордий, пихатий, бундючний», *каба* «неосвічений, обмежений; некультурний, невихований», *керезлия* «злий», *пишкін* «досвідчений, спритний», *севдалия* «той, хто викликає любов», *серт* «запальний, гарячий», *урсуз* «поганий, підлий, мерзенний», *хаталия* «небезпечний», *шен* «веселий, життєрадісний», *кадемлия* «людина, що приносить удачу,

щастя», *кефлия*, *махмучакър* «чоловік напідпитку, п'яний, невитверезілий», *гьонсурат* «байдужий до всіх і всього, бездушний, нечутливий»;

2) слова на позначення зовнішності людини – *айналия* «красивий», *афиф* «худий, нездоровий»; *герджик* «гарний, стрункий», *гюзел* «гарний, красивий», *дилбер* «гарний, красивий», *буюклия* «з вусами», *палабуюклия* «з густими вусами», *перчемлия* «чубатий», *каба* «крихкотілий, в'ялий», *чолак* «однорукий або без пальців на руці». Серед цих слів можна виокремити групу на позначення форми вусів і бороди (*палабуюк* «довгі, підкручені, густі вуса», *ястъклия* «пишні вуса»);

3) назви на позначення різновидів зброї (*ак-кабзалия* «з білою рукояткою», *барабанлия* «револьвер з барабаном», *бойлия* «старовинна довга зброя», *евзалия* «що запалюється капсулою», *кабзалия* «стріляє пістонами», *кутуп* «тупий (ніж)», *френгия* «гострий (ніж, шабля)», *чакмаклия* «кремнієва зброя»);

4) слова на позначення особливостей коней та інших домашніх тварин (*абраш* «з білими плямами на шерсті», *доралия* «гнідий», *раванлия* «біжить інохіддю», *юрюкбедевия* «швидкий, арабської породи»); *йоз* «вівці, що не дояться», *калеш* «вівці з чорними плямами біля очей», *карабаш* «чорноголовий», *серес* «з білою плямою на лобі»);

5) прикметники для позначення властивостей – *дюс* «рівний, гладкий; однокольоровий, одноманітний», *баш* «головний, перший», *ачик* «ясний, неприкритий, явний», *аджаип* «особливий, дивний, чудернацький», *алтън* «золотий», *бадемлия* «мигдалевидний, продовгуватий», *кът* «у недостатній кількості, дефіцитний», *пишман* «удаваний, несправжній; той, хто розкався, невпевнений», *менте* «фальшивий, підробний», *ялдьзлия* «позолочений».

У сучасній болгарській мові ці прикметники є стилістично маркованими – розмовні, діалектні, жаргонні.

Як бачимо, незмінювані прикметники іншомовного походження є важливою частиною лексичної системи сучасної української та болгарської мов. Більшість ад'єктивів із західноєвропейських мов функціонують як терміни різних галузей науки, техніки й культури. У болгарській мові незмінювані прикметники-турцизми вживаються у побутовому мовленні «як експресивно-емоційні маркери» (Кръстева 2012: 9), окремі з них проникли і в мову сучасних ЗМІ на хвилі зацікавлення лексикою турецького походження загалом як нестандартним, ефектним виражальним засобом.

Перспективними вважаємо подальші дослідження стилістичної диференціації, частотності вживання дублетних змінюваних і незмінюваних прикметників, словотвірної активності незмінюваних прикметників, джерел поповнення цієї групи нетипових ад'єктивів у обох мовах.

Література:

- Андрейчин 1996: Андрейчин, Л. и кол. Български тълковен речник. София: Наука и изкуство, 1996.
- Арутюнян 1983: Арутюнян, В. Н. Неизменяемые прилагательные в русском языке (на материале заимствованных слов): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: 10.02.01 / В. Н. Арутюнян. Баку, 1983.
- Бабанов 2011: Бабанов, А. В. Вопрос об аналитических прилагательных в свете номинациональной парадигматики славянских языков. – В: Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского, 2011, № 6, 40–41.
- Безпояско 1993: Безпояско, О. К. Граматика української мови: Морфологія / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. К.: Либідь, 1993.
- Брусенская 1982: Брусенская, Л. А. Грамматическая природа неизменяемых имен иноязычного происхождения и принципы их лексикографического описания: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: 10.02.01 / Л. А. Брусенская. Ростов-на-Дону, 1982.
- Български етимологичен речник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ibl.bas.bg/ber/> (відвідано 08.04.2020).
- Български национален корпус [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.dcl.bas.bg> (відвідано 28.06.2020).
- Ващенко 1953: Ващенко, В. С. Явища переходу в системі частин мови / В. С. Ващенко. – В: Українська мова в школі, 1953, № 6, 14–15.
- Верзун 2005: Верзун, М. В. Категорійна семантика невідмінюваних лексем / М. В. Верзун. – В: Лінгвістика: зб. наук. праць. Херсон: Видавництво ХДУ, 2005, вип. 1, 57–63.
- Высоцкая 2006: Высоцкая, И. В. Синкретизм в системе частей речи современного русского языка: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01. Москва, 2006.
- Глібчук 2016: Глібчук, Н. М. Синкретична природа незмінюваних прикметників / Н. М. Глібчук. – В: Вісник Львівського університету. Серія філологічна, 2016, випуск 63, 12–23.
- Горпинич 2004: Горпинич, В. О. Морфологія української мови / В. О. Горпинич. Київ: Академія, 2004.
- Данилюк 2006: Данилюк, І. Г. Синкретизм у системі частин мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Донецький національний ун-т / І. Г. Данилюк. Донецьк, 2006.
- Дегтярьова 2009: Дегтярьова, К. Незмінювані ад'єктиви у мові сучасних ЗМІ / К. Дегтярьова. – В: Журналістика, філологія та медіаосвіта: у 2-х т. Полтава, 2009, 85–89.
- Илчев 1974: Илчев, С. и др. Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век. София: БАН, 1974.
- Кнорина 1996: Кнорина, Л. В. Грамматика, семантика, стилистика / Л. В. Кнорина. М., 1996.
- Кръстева 2012: Тълковен речник на турцизмите в българския език [Електронний ресурс] / В. Кръстева. – Режим доступу: http://www.rodopskistarini.com/2012/04/blog-post_27.html (відвідано 05.03.2020).
- Маринова 2010: Маринова, Е. В. Вопрос об аналитических прилагательных в отечественной и зарубежной лингвистике. – В: Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского, 2010, № 4 (2), 628–630.

Ницолова 2008: Ницолова, Р. Българска граматика. Морфология / Р. Ницолова. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008.

Пашов 1989: Пашов, П. Практическа българска граматика / П. Пашов. София: Народна просвета, 1989.

Пернишка 2010: Пернишка, Е. И. и др. Речник на новите думи и значения в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.). София: Наука и изкуство, 2010.

Речник на българския език [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <https://ibl.bas.bg/rbe/>. (відвідано 08.04.2020).

Словник української мови В 11 т. [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <http://sum.in.ua/s/indygho> (відвідано 08.04.2020).

Словник української мови: У 20 т. Т. I. К., 2010; Т. II. К., 2012.

Стоянов 1998: Стоянов, І. О. Чмир. Болгарсько-український словник. Київ: Наукова думка, 1988.

Українська мова: Енциклопедія. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000.

Фурса 2016: Фурса, В. Проблема невідміюваних прикметників у сучасному мовознавстві / Електронний ресурс / Режим достępu: <file:///D:/%D0%97%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F/3524-7085-1-SM.pdf> (відвідано 08.04.2020).

Eurodict [Електронний ресурс]. – Режим достępu: <https://eurodict.com> (відвідано 08.04.2020).

Grannes 2002: Grannes, A. A dictionary of turkisms in Bulgarian / Alf Grannes, Kjetil Rå Hauge, Hayriye Süleymanoğlu. Oslo: Novus forlag, 2002.

Коротка інформація про автора:

Ігор Хрущ – аспірант кафедри слов'янської філології ім. професора Іларіона Свенціцького ЛНУ ім. Івана Франка

E-mail: ihores25@gmail.com